

כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה

אמל"ק: לאורך ההיסטוריה היו שהחמירו באיסור ההוראה בפני הרב והיו שכלל לא התייחסו לזה

לפני שנתחיל בעז"ה בלימוד המקורות ננסה להציב כמה שאלות על הכותרת:

- מורה (מהי הוראה)
- הלכה (מהו כותח, לא למעשה, לא בקביעות)
- בפני (למה דווקא בפניו, כמה המרחק? מהו שלא בפניו, והאם שם מותר)
- רבו (מובהק? דווקא תלמיד? יכול לטעות? עלי הכהן, יש בכלל רב היום, ספרים)

המבנה של החבורה יהיה סקירה של הסוגיות, עם ירידה לפרטים שמובאים שם, ואז נסיון לעשות מעט סדר בנושא סבוך זה,

הכי קל להביא בהתחלה שבימינו זה לא רלוונטי, כי אין רב, או יש ספרים וכו', אבל אני רוצה שזה יהיה מתוך היכרות של הסוגיות,

ואז כשנקרא את הרמב"ם, את מפ' את השו"ע והנו"כ או את ערה"ש נבין בעז"ה כל תג ופסיק למה הוא נכתב

ויקרא פרק י

(א) ויקתו בני־אֶהֱרֹן נָדָב וָאֶבִּיהוֹא אִישׁ מִחֶמְתּוֹ וַיִּתְּנוּ בְּהוֹ אֵשׁ וַיִּשְׂנוּ עָלֶיהָ קִטְרֹת וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְקֹוֹק אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם:

(ב) וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְקֹוֹק וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיִּמָּתוּ לִפְנֵי יְקֹוֹק

במדרש, וכן בגמ' מובאת שי' שחטאם היה שהורו הלכה בפני משה רבם

במדבר פרק יא

(כו) וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי־אֲנָשִׁים בְּמַחְנֶה שֵׁם הָאֶתְדוֹ אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד וַתִּנַּח עֲלֵהֶם הָרוּחַ וְהִמָּהּ בְּפִתְּבַיִם וְלֹא יָצְאוּ הָאֵהָלָה וַיִּתְּנָבְאוּ בְּמַחְנֶה:

(כז) וַיֵּרָץ הַפֶּלֶר וַיִּגַּד לַמֶּשֶׁה וַיֹּאמֶר אֶלְדָּד וּמִידָד מִתְּנַבְּאִים בְּמַחְנֶה:

(כח) וַיֵּצֵאוּ יְהוֹשֻׁעַ בֶּרְנֹנִי מִשְׁרַת מֶשֶׁה מִבְּחַרְיוֹ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֶשֶׁה כָּלֵאֵם

ברמב"ן (וכן מופיע ברבנו בחיי, הדר זקנים ועוד)

כך אמרו בסנהדרין (יז א), בשלמא למאן דאמר "משה מת", היינו דקאמר יהושע אדני משה בלאם, אלא למאן דאמר על עסקי שליו, אמאי בלאם, דהוה ליה כמורה הלכה בפני רבו. וכן למאן דאמר על גוג ומגוג נתנבאו

תורת משה במדבר פרק יא

נ"ל לא ע"ד לה"ר, דא"כ הי' למדין מהכא דמותר לומר לה"ר על מורה הלכה בפני רבו, וכמו שלמדין (מו"ק ט"ז ע"א) מפסוק לא נעלה, שמותר לשליח ב"ד לומר לב"ד סירוב בעל הדין

נמשיך מכאן לדברי הגמ' המפורסמים במסכת ברכות:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לא עמוד ב

אל הנער הזה התפללתי (שמואל א א כז) - אמר רבי אלעזר: שמואל מורה הלכה לפני רבו היה, תוספות: "מורה הלכה בפני רבך את - ואף ע"פ שלא למד עדיין בפניו מ"מ גדול הדור היה ובא ללמוד לפניו"

מהרש"א: מיהו מורה הלכה כו'. אף על גב דקטן מב' שנים היה שמואל כמ"ש וישב שם עד עולם דהיינו עולם של לזמן נ' שנים וכל שנותרו לא היו רק נ"ב שנים (תענית כה) היינו בדיני אדם אבל בדיני שמים היה רוצה לעונשו דכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה בדיני שמים כדמוכח במס' עירובין (סג).

פתח עינים מסכת ברכות דף לא עמוד ב

ובמ"ש התוס' ד"ה מורה הלכה התה"ד סימן חל"ק כתב דהוה תרי שינויי

הרב אלישיב מביא "מקשין העולם, הרי לאפרושי מאיסורא ודאי שרי להורות הלכה בפני רבו, והבא הרי הפרישו מאיסור לבישת כלאים שבלבישת בגדי כהונה שלא הותרה אלא לצורך עבודה (רמב"ם כלי המקדש ח יב ועיי"ש בראב"ד שחולק, ועפי"ז מביאים מהיעב"ץ שמה שמותר לאפרושי מאיסורא שרי זה רק במילתא דפסיקא - משא"כ בזה שנח' הרמב"ם והראב"ד)

ומת' מהמלבי"ם (אצוה"ח או"ח יח) ע"פ הגמ' ביומא (כה:): שלכתח' השוחט עדיף שיקבל, ועלי שהיה שוחט גם היה מקבל מיד לאחר השחיטה

שנאמר: וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי, משום דוישחטו את הפר הביאו הנער אל עלי? אלא, אמר להן עלי: קראו כהן, ליתי ולשחוט. חזנהו שמואל דהוה מהדרי בתר כהן למישחט, אמר להו: למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט? שחיטה בזר כשרה! אייתוהו לקמיה דעלי, אמר ליה: מנא לך הא? אמר ליה: מי כתיב ושחט הכהן? והקריבו הכהנים כתיב! מקבלה ואילך מצות כהונה; מכאן לשחיטה שכשרה בזר. אמר ליה: מימר שפיר קא אמרת, מיהו, מורה הלכה בפני רבך את - וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. אתיא חנה וקא צוחה קמיה: אני האשה הנצבת עמכה בזה וגו'. אמר ליה: שבקי לי דאענשיה, ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה. אמרה ליה: אל הנער הזה התפללתי.

לפני שניכנס מעט לסוגיא יש שאלה ש'שואלים העולם': למה חנה לא ויתרה?

הכהן הגדול מבטיח לה משהו יותר ממנו?

התשובה מתחלקת לפי סוג הדרשה שצריך...

- אמא אוהבת, אוהבת, אוהבת - את בנה
- עדיף ציפור 1 ביד מ-2 על העץ
- כ"כ הרבה שנים של תפילות היא השקיעה בו - גריש"א
- היא רצתה 'דוקא' את זה שהורה הלכה בפני רבו...

רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת ברכות דף לא עמוד ב

יש לעיין בכוזנת דברי התוס', האם ר"ל דמשום שבא שמואל ללמוד לפני עלי נחשב עלי כרבו או"ד דמשום שעלי היה גדול הדור נחשב עפ"י דין כרבן של כל ישראל

(הוא מביא שלתוס' שרב מופלג שבדור נחשב כרבו מובהק)

ויתכן דלשיטת התוס' הפסוק **דלא תסור** אינו רק איסור שחייבין לשמוע לב"ד הגדול, אלא דכל מי שאינו שומע לגדולי הדור שבדורו עובר באיסור זה. (וכשיטת החינוך (מצוה תצ"ה) וז"ל ובכלל המצוה ג"כ לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן מצות השופט, כלומר החכם הגדול אשר יהיה בינינו בזמננו וכו' ועובר על זה ואינו שומע לעצת הגדולים שבדור בחכמת התורה בכל אשר יורו בטל מצות עשה זה וענשו גדול מאד שזהו העמוד החזק שהוראה נשענת בו עכ"ל)

בהמשך הוא דן במיתה בידי שמים ואם חל על ילד ואכמ"ל

(צל"ח כ' על ילד חכם במיוחד ואכמ"ל בריטב"א תי' שזה היה בכלל בזמן אחר – כשהיה גדול)

המסר שיוצא לנו מהסוגיא כאן הוא:

הנושא הזה של "מורה הלכה" נתון לדיון, ראינו את הדיון על גיל הילד, על "חייב מיתה" ובעיקר בסוף, שעלי נתרצה ולא הרג אותו, כך שזה וודאי לא היתה שם חובה,

בנוסף, זו דעת ר' אלעזר, נקודה שנשים לב אליה בהמשך בעז"ה,

ולסיום: ראינו שהגרי"ד מנסה בכלל להכניס את האיסור באן ל"לא תסור" של בי"ד הגדול

נמשיך לסוגייתנו בעירובין (עמוד וקצת בסה"כ):

סב:

מהו לאורוי במקום רבו? רש"י: מהו לאורוי **תלמיד** במקום רבו – כיון דלא תליא בסברא ומילתא פשיטא היא – שרי, או דילמא חוצפא הוא. ביעתא – ביצה לאוכלה **תוס':** מהו לאורוי במקום רביה – אומר ר"י כל הני הוראות כגון שבא מעשה לפניו ומורה לעשות **כן אבל אם שואלין לתלמיד הלכה כדברי מי יכול לומר כל מה שבדעתו ובלבד שלא יורה על מעשה שבא.**

– אמר ליה: אפילו ביעתא בכותחא רש"י: בכותח – שיש בו ניסיוני דחלבא, דמילתא פשיטא הוא

תוס': אפילו ביעתא בכותחא – מפרש בערוך (וכן בר"ח ועוד) דלאו בסתם ביצים איירי דאותן אין צריכין היתר דאין לך עם הארץ שלא ידע שמותרות בחלב אלא כששוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות שמותר לאוכלן בחלב וכו' (והוא מסביר בהמשך דבריו למה זה לא דבר פשוט) **בעו מיניה מרב חסדא כל שני דרב הונא,** רש"י: בעו מיניה מרב חסדא – אם מותר אם אסור, ולנסותו היה מתכוין, אם יורה במקום רבו

ולא אורי. רש"י: ולא אורי – בשני דרב הונא רביה

אמר ליה רב יעקב בר אבא לאביי: כגון מגלת תענית, רש"י: כגון מגלת תענית דכתיבא ומנחא – **אלו ימים אסורין להתענות,** להכי נקט מגילת תענית שלא היתה דבר הלכה כתובה בימיהו אפילו אות אחת חוץ ממגילת תענית, ולהכי קרי לה מגלה

תוס': כגון מגלת תענית – פירש בקונטרס דכתיבא ומנחא **אלין ימים האסורין להתענות וא"א לומר הכי דאפרושי מאיסורא שרי במקום רביה כדאמרינן לקמן אין חכמה ואין תבונה כו' אלא בימים המותרים איירי אי שרי לאורוי וכי ההוא דמקצתן הוו דלא למספד בהון דמורי הי מינייהו שרי ולפניו אסור ולאחריו מותר ובזמן שהיה מגלת תענית נוהגת וכו'**

(ב'עקבי יעקב כ' שרש"י מסביר מהי מגילת תענית – שכ' מתי אסור, ולא שסובר אחרת, למרות שהיו שהבינו שרש"י ותוס' נח' ב"לאפרושי מאיסורא" כמו שנראה בעמוד הבא)

דכתיבא ומנחא, מהו לאורוי באתריה דרביה? אמר ליה, הכי אמר רב יוסף: אפילו ביעתא בכותחא בעו מיניה מרב חסדא כל שני דרב הונא ולא אורי. רב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא.

תוס': "רב חסדא הורי" – וכו' והא דאמרינן בפ"ק דסנהדרין (דף ה:): תנחום בריה דר' אמי איקלע לאתרא דרש להו מותר ללתות חטין בפסח אמרו ליה לאו ר' מני דמן צור איכא הכא ותנא **תלמיד לא יורה הלכה במקום רבו אא"כ רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל** צריך לומר דתלמיד חבר הוה ומש"ה חוץ לג' פרסאות שרי והא דאמרינן בפניו אסור וחיב מיתה כל תוך שלש פרסאות חשיב בפניו כדמשמע באותו תלמיד שהורה לפני ר"א דאם היה תוך שלש פרסאות בדין היה חיב מיתה ומסתמא נמי לא בפניו ממש היה וכן בני אהרן מסתמא לא הורו בפני משה ממש ועיקר שיעור דגמרינן שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל מבני אהרן גמרינן לה והתם חיבי מיתה הוו ואומר ר"י דווקא בדבר שנראה חידוש לשואל ואפילו ביעתא בכותחא ומגלת תענית בני האי גוונא איירי ולא נקטינהו אלא לאשמועינן דאפילו בהני שהתלמיד בעצמו יודע שאינו טועה אסור להורות אבל דבר שהשואל יודע שידוע מנהגו של דבר זה **כגון נותן טעם לפגם וכיוצא בו** **דכשמורה לו היתר אין דומה לו דבר חידוש שרי ורבינא דסר סכינא בבבל כעין דבר חידוש הוא שנוטל שררה כדאמרינן (חולין דף יז:):** לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של **חכם**

סג.

רב המנונא אורי בחרתא דארגז בשני דרב חסדא.

רבינא סר סכינא רש"י: בדק סכין לטבח, ולא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם, ונמצא רבינא נוטל לו עטרת כבוד העיר, ורב אשי רבו במתא מחסיא הוה, והיא מבבל כנראה מכיוון שהכל כשרין ושחיתתן כשרה, הסכין מקבלת משמעות עצומה, שצריך לבדוקה, וזו מלאכה של כבוד, ובהתחלה תמהתי שמילא היום יש מצלמות ומגיע רב, בודק ומצטלם וכו'... וזה תמונה יפה, לא פחות מלולב או נר חנוכה, או אפי' טו' בשבט... שאינו מצווה מה"ת (ידוע שכשזה חל בשבת יש אדמור"ים שלא מקפידים על פירות טורקי' שמצטלמים יפה, אלא פשוט אוכלים פרי מא"י...) אז גם סכין שחיטה אבל פעם מה היה "האינטרס" בזה,

ובפשטות שמראים לשוחטים, לבודקים ולאנשי המשחטה מי "בעל הבית" או יותר פשוט, למי פונים כשיש בעי' של טריפה וכדו'

ואז נזכרתי בגמ' שיש לזה מקור מה"ת והוי מצווה עם אסמכת' מדאורי' ולכן זו חשיבות, כמו כיבוד בחופה וכדו' (חולין יז:): אמר רב חסדא מנין לבדיקת סכין מן התורה שנאמר (שמואל א יד, לד) ושחטתם בזה ואכלתם פשיטא כיון דכי נקב טריפה בעיא בדיקה לחכם קאמרינן והאמר **רבי יוחנן לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם** מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא במערבא בדקי לה בשימשא בנהרדעא בדקו לה במיא רב ששת בדק לה בריש לישניה רב אחא בר יעקב בדק לה בחוט השערה בסורא אמרי בישראל אכלה בישראל לבדקה אמר רב פפא צריכא בדיקה אבישראל ואטופרא

בבבל. אמר ליה רב אשי: מאי טעמא עבד מר הכי? – אמר ליה: והא רב המנונא אורי בחרתא דארגז בשני דרב חסדא. – אמר ליה: לאו אורי אתמר. אמר ליה: אתמר אורי, ואתמר לא אורי. בשני דרב הונא רביה – הוא דלא אורי, ואורי בשני דרב חסדא, דתלמיד חבר דיליה הוה. ואנא נמי, תלמיד חבר דמר אנא. רש"י: חכם כמותו, אלא שלמד ממנו דבר אחד או יותר אמר רבא: צורבא מרבנן חזי לנפשיה.

ואז הבדיקה גם משום הכבוד וגם משום המצווה (זו השאלה מדברי ר' יוחנן) וגם משום מומחיות או הכרעה שיש בזה

למרות שלאחר שראיתי את הנושא הזה, פתאם חשבתי שסכין יותר קשה מביעתא בכותחא, גם לפי' הראשונים, בסכין צריך (טור בשם הרא"ש בסי' חי ביו"ד) **הרבה צריך ישוב הדעת ויראת שמים לבדיקת הסכין** (מי מאיתנו יודע לבדוק סכין, ומי לא יודע להתיר ביצה?)

שאמרו רז"ל אש זרה כדכתיב שתויים שתויי יין זרע שלא היה להם בנים רחיצה שנכנסו בלי רחיצת ידים ורגלים והורו לפני משה רבינו. אלו ואלו דברי אלהים חיים וכלם נרמזו בר"ת אש זרה

ותלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהורה הלכה בפניו. אמר רבי אליעזר לאימא שלום אשתו: תמיה אני אם יוציא זה שנתו. ולא הוציא שנתו. אמרה לו: נביא אתה? אמר לה: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך מקובלני: כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: אותו תלמיד יהודה בן גוריא שמו, והיה רחוק ממנו שלש פרסאות. – בפניו הוה. – והא רחוק ממנו שלש פרסאות קאמר! – וליטעמיך שמו ושם אביו למה? אלא: שלא תאמר משל היה. שימו לב, לא הוציא שנתו, לא מת מייד

סוגריים מעניינות: חיפשתי גי' עם ר' אליעזר בברכות על שמואל, ולא מצאתי, אבל כאן מצאתי גי' ר' אלעזר בכת"י וטיקן 109 א וגם על המימרא של נדב ואביהוא וגם על הסיפור על התלמיד שלא הוציא את שנתו!

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להכישו נחש, שוב, שימו לב לעונש עכשיו, ומה שראוי להכישו נחש, כמו הגמ' בסנהדרין לז: שבמקום שריפה – מכישו נחש, ובני אהרן הרי נשרפו.

שנאמר ויען אליהוא בן ברכאל הבודי ויאמר צעיר אני לימים וגו' על כן זחלתי, וכתיב עם חמת זחלי עפר. זעירי אמר רבי חנינא: נקרא חוטא, שנאמר בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך. רב המנונא רמי: כתיב בלבי צפנתי אמרתך וכתיב בשרתי צדק בקהל רב! לא קשיא; כאן – בזמן שעירא היאירי קיים, כאן – בזמן שאין עירא היאירי קיים. אמר רבי אבא בר זבדא: כל הנותן מתנותיו לכהן אחד – מביא רעב לעולם, שנאמר עירא היאירי היה כהן לדוד, לדוד הוא דהוה כהן, לכולי עלמא לא? אלא: שהיה משגר לו מתנותיו. וכתיב בתריה ויהי רעב בימי דוד.

רבי אליעזר אומר: מורידין אותו מגדולתו, שוב, שימו לב הפעם מה העונשו

שוב לסוגריים שלי ממקודם: בכת"י וטיקן כן מובא פה ר' אליעזר, וזה שונה בהרבה מ"חייב מיתה" ובכת"י אחר (CUL: T-S F 2(2).65) זה ר' אלעזר שאולי מוריד את חומרת האיסור אצל שמואל לדעת ר' אלעזר, ומשאיר את ר' אליעזר שסובר שחייב מיתה – אצלנו בגמ' ואכמ"ל.

שנאמר ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו'. אף על גב דאמר להו: לאחי אבא צוה, ואותי לא צוה – אפילו הכי איענש. דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמד – ולא אשכחן דאיצטריך ליה יהושע. אמר רבי לוי: כל דמותיב מלה קמיה רביה – אזיל לשאול בלא ולד, זה גם סוג עונש שונה, לא בדיוק על הוראה, שנאמר ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם.

:גס

וכתיב נון בנו יהושע בנו.

ופליגא דרבי אבא בר פפא, דאמר רבי אבא בר פפא: לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה

וחובה להביא את דברי הגמ' במגילה: אמש בטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו בטלתם תלמוד תורה! – אמר לו: על איזה מהן באת? – אמר לו: עתה באתי מיד (יהושע ח) וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק.

נמשיך לרד"ק המוכר: ויש בו דרש, כי בא להפחידם על בטול תורה ועל שבטלו היום שעבר תמיד של בין הערבים; אמר לו יהושע "על איזה מהם באת?" אמר לו "עתה באתי", כלומר, על בטול תורה שאתם בטלים עתה; מיד (יהושע ז): "וילן יהושע בתוך העמק", שלן בעומקה של הלכה;

וזה הדרש רחוק, כי אין שעת המלחמה שעת ת"ת, ועוד כי פסוק וילן יהושע הוא רחוק מזה הפרשה כי הוא במלחמת העי, ועוד כי כותב הדרש הזה טעה בפסוק וילן, כי שני פסוקים הם: "וילן יהושע" סופו "בתוך העמק" והפסוק האחר "וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק";

ויש בו דרש אחר: עתה באתי עתה באתי שני פעמים, אני הוא שבאתי בימי משה רבך שנאמר הנה אנכי שולח מלאך, וראה אותי ולא רצה שאלך עמו שאמר להקב"ה איני חפץ אלא בך; מיד ויפל יהושע אל פניו ארצה:

כך שיש לפחות (מלבד הפשט בפסוקים שם) 3 הסברים בגמ' ל"עתה באתי"

1. לוי מסביר שזה בעיה בכבוד רבו
2. לר' אבא בר פפא ביטול פו"ר
3. ביטול תורה
4. פעמיים באתי
5. ועיי"ש במפרשים...

לפני שנעבור לגמ' בסנהדרין (ה):

נעשה סיכום קצר למה שיוצא לנו בסוגיא המרכזית הזו וכפי שניסיתי להדגיש במשך הלימוד מלבד חוסר העקביות ב"עונש" למרות שאולי זה הפוך: לפי בשמות האמוראים, רבא מתי לצורבא מרבנן לבדוק בעצמו, ומתיר לאפרושי מאיסורא אפי' בפניו, ומסייג את חיוב מיתה רק בפניו, רבינא התיר לתלמיד חבר, שהיו בסוף תקופת האמוראים בבבל

לעומת ר"ח בר אבא בשם ר' יוחנן, שראוי להכישו נחש, ולזעירי שנקרא חוט ולר' לוי שהולך ללא ולד, שהיו בא"י ואולי למרות שלא אמרו "חייב מיתה" החמירו יותר...

יש את המח' (שמובאת בשיעור של הרב גיגי עם הבחנה נוספת ברא"ש) בין רש"י לתוס' על איסור ההוראה, אם זה יותר דין חוצפה, ואז אסור אפי' הוראה פשוטה כגון בשר בחלב, שלא מצריכה שום מחשבה, ומותר רק לאפרושי מאיסורא ממש שעומד לעבור, שאז זה נוגע בחילול ה', שאין חולקין כבוד לרב, – לרש"י

אבל בתוס' מגבילים בצורה חריפה (שאינה בדיוק פשט הסוגי') שדווקא כשיש חידוש לשואל, והתלמיד משוכנע בצדקתו, ואפי' יש חידוש לשואל, ולכן הם מסבירים אחרת בביעתא בכוחא מרחיבים את האיסור במגילת תענית, שמשפיע על כל "לאפרושי מאיסורא" בצורה רחבה יותר מרש"י ומוסיפים את הבסיס של ההיתר כמו שראינו להתיר דברים פשוטים כמו נטל"פ (פשוטים, משהו מוכן לענות לי על נטל"פ לכתחילה בפרווה חריף... לאשכנזים)

ואז בסכין שזה דבר פשוט תוס' מוסיפים את "כבוד הרב" (כמו"כ בתוס' מתייחסים לגמ' בסנהדרין שמגבילה את האיסור לג' פרסאות, נכון שמסייגים שאינו בכל רב ותלמיד)

שאוילי יש חילוק בין 2 דברים לתוס' בסוגי' שלא תמיד מקבילים:

1. הוראה
2. כבוד הרב

אני אולי ינסה להכניס את זה בתבניות מוכרות יותר (מוזמנים לחלוק) של

1. מורא (להורות בפניו על נושא מעט מסובך)
2. כבוד (כל דבר, וודאי סכין וכדו' (רש"י, תוס'))

(גמ' (סנהדרין ה:)) שמספרת על רב שקיבל רשות מרבי להורות הלכה כשירד לבבל:

אי גמיר – רשותא למה לי למישקל? יש בראשונים שדנו סביב הסוגיא שם על רשות בשביל תשלום טעות ואבמ"ל

– משום מעשה שהיה. דתניא: פעם אחת הלך רבי למקום אחד, וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה. בראשונים הסבירו אם מדובר על מקום ששמרו על טומאה וטהרה, או שמדובר על חלה שהופרשה לכהן וגם זה אבמ"ל ובמרגליות הים מהר ראובן מרגליות שהיה ת"ח עצום ונהנה מיגיע כפיו כספרן בת"א מבאר¹

אמר להם: מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה? אמרו לו: תלמיד אחד בא לכאן, והורה לנו מי בצעים אין מכשירין. מים שנקווים ממי הגשמים (יד רמ"ה ורש"י)

– והוא – מי ביצים דרש להו. ואינהו סבור: מי בצעים קאמר. כאשר הטעות היתה שהם הבינו שזה מלשון ביצה של מים (ר"ת בתוס')

וטעו נמי בהא: מי קרמיון ומי פיגה רש"י: נהרות של אגמים ואבמ"ל בנידון של איזה נהרות זה, ולמה פסולים למי אפר פרה אדומה – פסולין, מפני שהן מי (בצעים) + מסורת הש"ס: ביצים+. ואינהו סבור: מדלגבי חטאת פסילי – אכשורי נמי לא מכשרי. ולא היא, התם לענין חטאת – בעינן מים חיים, הכא – אכשורי כל דהו מכשרי.

¹ תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ו

רבי הוה בעכו חמתון אוכלין פיתא נקיי' אמר לון מה אתון לתין אמרו ליה תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו על מי ביצים שאין מכשירין סברין מימר ואנן שלקין ביעין ולתין במיהן סברין מימר מי שלק של ביצים ולא אמר אלא מי ביצים עצמן. אמר רבי יעקב בר אידי מאותה שעה גזרו שלא יהא תלמיד מורה הורויה רבי חייא בשם רב הונא תלמיד שהורה אפי' כהלכתא אין הוראתו הוריייה תני תלמיד שהורה הלכה לפני רבו חייב מיתה תני בשם ר"א לא מתו נדב ואביהו אלא שהורו בפני משה רבן מעשה בתלמיד א' שהורה לפני רבי אליעזר רבו אמר לאימא שלום אשתו אינו יוצא שבתו ולא יצא שבתו עד שמת אמרו לו תלמידיו רבי נביא אתה אמר להן לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אני מקובל שכל תלמיד המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה תני אסור לתלמיד להורות הלכה בפני רבו עד שיהי' רחוק ממנו י"ב מיל כמחנה ישראל ומה טעם [במדבר לג מט] ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השיטים וכמה הן י"ב מיל כהדא רבי תנחום בר חייא הוה בחפ' והוון שאלין ליה והוא מורה שאלין ליה והוא מורה אמרין ליה ולא כן אולפן רבי שאסור לתלמיד להורות הלכה לפני רבו עד שיהא רחוק ממנו י"ב מיל כמחנה ישראל לפי"ז הרבה יותר מסתדר מה עניין הדיון על טומאה וטהרה (או חלה) כי יש דיון על עכו אם היא א"י או לא, וזה חלק מבדיון כאן

תנא: באותה שעה גזרו: תלמיד אל יורה אלא אם כן נוטל רשות מרבו. ברמ"א (יו"ד רמד יד) מביא מהריב"ש שזה המקור לסמיכה המקובלת בימינו!

תנחום בריה דרבי אמי איקלע לחתר, דרש להו: מותר ללתות חיטין בפסח. ע"פ הגמ' (פסחים מ:): דבר שנאסר רק בזמן הגאונים, לתיתת החיטים, שמא יעשוה באופן של חשש חימוץ – שו"ע או"ח תנג, ה

אמרו לו: לאו רבי מני דמן צור איכא הכא, ותניא: תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו, כאן לא מבואר מה האיסור להורות, אולי כי זה חוצפה, רש"י אצלנו בעירובין או כמו שנראה עוד רגע בכתובות שזה בעי' של "סיעתא דשמיא"

אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל! – אמר להו: לאו אדעתאי או בעברית: אתם צודקים, טעית²

ובגמ' פה יש לפחות 2 חידושים ענקיים (שכמובן בראשונים הסבירו איך זה מסתדר עם הגמ' בעירובין):

1. שזו גזירה מאוחרת מימי רבי ובגלל מכשול שקרה
2. שזה לא "תופס" יותר מ-ג' פרסאות!

ואני יוסיף שזה לדעתי עוסק יותר בכבוד הרב מאשר במורא (עצם זה שזה מוגבל למקום שהוא "לא רואה")

נראה בקצרה את הגמ' בכתובות (ס:)

אמר אביי, האי מילתא דאמור רבנן: אפילו ביעתא בכותחא לא לישרי איניש במקום רביה, לא משום דמיחזי כאפקירותא, תוס': ונפקא מיניה שהיכא שהרב מוחל על כבודו דשרי ואפ"ה אל יורה דלא מסתייע מילתא הואיל ורבו אצלו ובתורא"ש הוסיף: דוודאי יטעה!

² ננסה מעט להסביר את טעותו כשחלק זה ע"פ בי' של הרב רבינוביץ' ב'יד פשוטה' שמביא את דברי הירוש' (שהפניתי במקורות) תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת גיטין פרק א הלכה ב "רבי תנחום בר ירמיה הוה בחפר והוה שאלון ליה והוא מורה. אמר ליה ולא כן אולפן רבי שאסור לתלמיד להורות הלכה לפני רבו עד שיהא רחוק ממנו שנים עשר מיל כמחנה ישראל והא רבי מנא רבך יתיב בציפורין אמר לון ייתי עלי דלא ידעית. מן ההיא שעתא לא אורי"

3 הבדלים שמסבירים מהי טעותו:

1. רבי תנחום ולא תנחום,
2. היה בחפר, לא נקלע,
3. שאלו אותו והוא הורה,

רבי זה שנשמך כבר – קיבל רשות, ובבלי עדיין לא (יתכן שביר' ע"ש סופו)

היה בחפר – ובבבלי נקלע, ותמוה שלא ידע שרבו המובהק גר סמוך (ולירוש' וכן מסביר ב'פני משה' רבו נקלע באותו זמן סמוך אליו)

שאלו אותו, בעירו, מותר, ועדיין מפני שרבו סמוך לא הורה, בסה"כ הוא לא טעה, אלא החמיר!

וכל זה לכא' כשרבו אצלו

**אלא משום דלא מסתייעא מילתא למימרא, דהא אנא הוה גמירנא ליה להא דרב ושמואל,
אפי' הכי לא מסתייעא לי מילתא למימר**

כאן בגמ' הפכו את זה ל"סיעתא דשמיא" (לא רוצה לומר בלבד, זה הדבר בכי חשוב, אבל זה בכ"ז פחות מחובת מיתה...)

נראה לסיום עוד גמ' בע"ז (ז.ז.)

ת"ר הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר, לחכם ואסר לא ישאל לחכם ויתיר. היו שניים אחד מטמא ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר, אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו, ואם לאו הלך אחר המחמיר. רבי יהושע בן קרחה אומר: בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל, אמר רב יוסף: הלכה כרבי יהושע בן קרחה

וברשב"א הסביר שהאיסור לשאול חכם כדי לטהר / להתיר הוא משום 'שוויא אנפשיה חתיכה דאיסורא'

אבל בר"ן מביא שזה משום כבודו של הראשון! (עוד הוא מביא שלא תראה כשתי תורות, ועיי"ש אם שמע הראשון וחזר בו, ואם השני גדול וכו')

ננסה לעשות מעט סדר

- ראינו שהנושא הזה מתחיל אצל נדב ואביהוא, עובר לאלדד ומידד, ממשיך אצל שמואל ולאורך הדורות (כאן המקום להתייחס לשאלה, איך שרי העשרות / מאות / אלפים יכלו להורות בפני משה? ובחיד"א ב'חומת אנ"ך' תי' שיתרו סבר שמותר כשמוחל ודייק 'מדוע אתה - שאתה עניו - תשב לבדך, וכדאי למאד לראות שם את האברבנאל ואכמ"ל)
- ראינו את הסוגיא בברכות, עם : הנושא הזה של "מורה הלכה" נתון לדיון, ראינו את הדיון על גיל הילד, על "חייב מיתה" ובעיקר בסוף, שעלי נתרצה ולא הרג אותו, כך שזה וודאי לא היתה שם חובה,
- בנוסף, זו דעת ר' אלעזר, נקודה שנשים לב אליה בהמשך בעז"ה,
- ולסיום: ראינו שהגרי"ד מנסה בכלל להכניס את האיסור כאן ל"לא תסור" של בי"ד הגדול
- את הסוגי' בעירובין עם האמירות הונות כלפי המורה הלכה בפני רבו
- את המח' המאד מרכזית שם לאורך הסוגי' בין רש"י לתוס' אם זה דין 1 של ביצה בחלב והצגת הסכין, אן צוויי דינים של הוראה וכבוד,
- את הגמ' בסנהדרין על גזירה בימי רבי
- על ג' פרסאות
- את הגמ' בכתובות סביב "סיעתא דשמיא"
- ובע"ז את דעת הר"ן שזה קשור לדיון המוכר של "לא ישאל לחכם אחר ויטהר"

נעבור מכאן לרמב"ם :

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ה

הלכה א

כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו יתר מאביו, שאביו מביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא....
ואין לך כבוד גדול מכבוד הרב ולא מורא ממורא הרב, אמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים,

לפיכך אמרו כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר בהצותם על ה', וכל העושה מריבה עם רבו כעושה מריבה עם השכינה שנאמר אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש במ, וכל המתרעם על רבו כמתרעם על ה' שנאמר לא עלינו תלונותיכם כי על ה', וכל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה שנאמר וידבר העם באלהים ובמשה.

הלכה ב

איזהו חולק על רבו זה שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים ואף על פי שרבו במדינה אחרת, **ואסור לאדם להורות בפני רבו לעולם, וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה.**

(בבס"מ מסביר שחולק על רבו נקרא גם חוץ לג' פרסאות, ותוך ג' חייב מיתה וכתוס')

הלכה ג

היה בינו ובין רבו י"ב מיל ושאל³ לו אדם דבר הלכה מותר להשיב, ולהפריש מן האיסור אפילו בפני רבו מותר להורות, כיצד כגון שראה אדם עושה דבר האסור מפני שלא ידע באיסורו או מפני רשעו יש לו להפרישו ולומר לו דבר זה אסור ואפילו בפני רבו ואף על פי שלא נתן לו רבו רשות, שכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב, במה דברים אמורים בדבר שנקרה מקרה⁴ אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות לכל שואל אפילו הוא בסוף העולם ורבו בסוף העולם אסור לו להורות עד שימות רבו אלא אם כן נטל רשות מרבו, ולא כל מי שמת רבו מותר לו לישב ולהורות בתורה, אלא אם כן היה תלמיד שהגיע להוראה.

הלכה ד

וכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה רשע שוטה וגס הרוח, ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה וגו', וכן חכם שהגיע להוראה ואינו מורה הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני העורים ועליו נאמר ועצומים כל הרוגיה, אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי והם מבקשים להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם וקופצין ויושבין בראש לדין ולהורות בישראל הם המרבים המחלוקת והם המחריבים את העולם והמכבין נרה של תורה והמחבלים כרם ה' צבאות, עליהם אמר שלמה בחכמתו אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים.

הלכה ה

ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו ואפילו שלא בפניו

הלכה יא

הרב המובהק⁵ שרצה למחול על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהן לכל תלמידיו או לאחד מהן הרשות בידו, ואף על פי שמחל חייב התלמיד להדרו ואפילו בשעה שמחל

³ כפי שראינו מקודם את הירוש' בגיטין על רבי תנחום איקלע לחתר, שאלו ממנו וכו' – זהו המקור של הרמב"ם – י"ד פשוטה'

⁴ בל"מ בי' שזה לת' את ק' התוס' בין בפניו לג' פרסאות, שלקבוע אסור תמיד, גם חוץ לג' ורק להורות במקרה שרי

⁵ בגרי"ז (בתחילת ספרו על הרמב"ם) מביא שלכס"מ החי' הוא שאפי' רבו מובהק יכול למחול, ונא מחלק בין כיבוד למורה, (וראה גם ב'יד פשוטה' דיון בנושא הזה) שאצל אביו יש 2 מצוות ואצל רבו כיבוד יש ומורה לומד ר"ע לרבות ת"ח ובתו"ש מבאר שזה על רבו מובהק, וברמב"ם בסה"מ למד מורה רבו מ'זהדרת פני זקן' ואז זה כל ת"ח ובהמשך הוא מחלק בין:

כך שעל הכבוד או חלקו, מותר למחול ועל המורה לא (והמורה נקרא כאן "הדר")

ובעצם ברמב"ם מתחיל בכבוד רבו, מורה רבו, מייד עובר ל"המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה, ממשיך ליב מיל, הפרשה מאיסור, ועובר לרשות הרב שמועילה תמיד! גם בתלמיד של רב מובהק כמו שמוכח יותר בהי"א

(יש לעי' אי הפרק הזה עוסק יותר ב'מורה' ופ"ו ב'כבוד' ודו"ק)

ברשב"א (שו"ת א קיא) דן בשאלה על לא בפני רבו, חוץ לג' במרחק אי שרי, והוא מסביר שלרוב שאמר לא בפניו, אין פי' חוץ לג', אלא שלא כתב במפורש כמה, וגזרתו של רבי נועדה למי שנטל רשות מרבו ויש לו רב אחר, שתוך ג' אסור וחייב מיתה עד שיטול רשות מן השני, וחוץ לג' שרי.

מי שרוצה להרחיב שיראה במהרי"ק (קסט) וברבי"ש המפורסם על ירושה ברבנות סמיכה, והוראה הלכה (ער-ערא)

דף על הדף ברכות דף לא עמוד ב

נשאל בעל ה'לחם רב' סי' עג (ראיתי שמביאים חילוקים מעניינים בשם איזה שו"ת, כשפתחת בפנים ראיתי שזה מר' אברהם בוטון מחכמי סלוניקי לפני 450 שנה, שנפטר בגיל 43 ממגיפה אנחנו מכירים את ספרו המפורסם: 'לחם משנה' שנכתב על הרמב"ם ובענוותנותו ראה שיש דברים מקבילים בכס"מ וז"ל (תפילה יא טו) "וראיתי שיש בו הרבה דברים אשר עיינתי והקשתי בהלכות שכתבתי עד עתה. ומכאן והלאה לא אכתוב אלא הדבר המחודש אשר לי" אין לי שמץ מהו השם "לחם" שמעטר את ספריו) שאלה מעניינת שרלוונטית גם היום,

יש רב בית כנסת שכולם קיבלו אותו עליהם בשבועה חמורה וכו', והוא גדול בתורה וכו', ומכיוון שהוא מוסר שיעורים בכמה בתי כנסת בשבת, שאלו אם אפשר בבית הכנסת שלו שמישהו אחר ימסור שיעור כשהוא לא מוסר ולא נמצא, אבל כן בעיר - בביהכ"נ אחר

(ולאחר שהוא דן בסוגיא, עם הסתירה שראינו בין חוץ ג' פרסאות שרי או לא,

- דלתוס' לתלמיד חבר שרי חוץ לג' פרסאות, ובעירובין רבא אוסר לתלמיד
- ולרשב"א בפניו ממש שזה עירו ומקומו חייב מיתה, ושלא בפניו זה עד ג' פרסאות, וחוץ ג' האיסור רק משום גזירה ונ"מ לנטל רשות מרביתו כמו שריאנו ברשב"א
- לרמב"ם שמחלק מחוץ לג' אי דרך עראי ששואלים אותו, שמותר, לבין דרך קבע שאסור
- לתוס' בסנהדרין ולמהרי"ק חוץ ג' פרסאות ניתר ע"י נטילת רשות מרבו)

וכותב הגאון בעל לחם רב בתשובת שאלה זו ארבעה יסודות חשובים בענין "מורה הלכה בפני רבו" וז"ל: ואומר די' להחכם השלם הנזכר טענה על התלמיד משני צדדין, האחד שהוא תלמידו וכבר אמרו בעירובין פרק הדר ובסנהדרין פרקא קמא כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. השני שהקהל קבלוהו עליהם לראש לקצין בכל אלות וחומרות הברית ובשבועה חמורה, ואפילו לא יהיה תלמידו אינו רשאי לדרוש במקומו ולא הקהל יכולים לקבלו. ואומר דאל הצד הראשון לכאורה יש לתלמיד ארבעה טענות לפטור את עצמו.

- כיבוד
- מורה
- הידור

כאשר כל ת"ח זה הידור, ורבו מובהק כיבוד ומורה, ורק ע"ז מועילה המחילה, ודלא כראשונים שפסק השו"ע (רמד יד) שגם בהידור מועילה מחילה ועיי"ש

חדא דאם אמרו מורה הלכה בפני רבו, לא אמרו בדורש שאינו מורה שום דין אלא מפרש פשטי הכתובים.

ב' שאפילו במורה כתב ר"י ז"ל שאינו אסור אלא כשמורה על מעשה שבא לפניו וכדכתב הטור (בסימן רעב), אבל כשאומר דינים ומלמד ולא יהיו על מעשה שנשאל נראה מדברי ר"י דמותר.

ג' שהרי כתב הרב מהר"י קולין ז"ל (בסימן קע) בשם סמ"ק (מצות ר"ך) דבזמן הזה שאנו לומדים מפי ספרים אין לומר מורה הלכה בפני רבו, ולא נאמר דין זה אלא בימי התנאים שהיו לומדים על פי הקבלה, אבל בזמן הזה לא.

ד' שהרי נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפרק ששי מהלכות תלמוד תורה דברבו שאינו מובהק שלא למד רוב חכמתו הימנו מותר להורות בפניו, וזה התלמיד אומר שלא למד רוב חכמתו הימנו

וע"ש מה שהאריך בזה עוד.

היעב"ץ (בשו"ת חלק א סימן ה) דן רבות בשאלת ההוראה, הוא מביא שהוראה לא פשוטה, גם מחבר צריך, ואז הוא דן באיזה טעות מותר לומר, והאם בסברא או במשהו מפורש,

ואז הוא כותב: "לכן בתלמיד מובהק הדבר ברור שאסור לו לנטות מדעת רבו המובהק ואינו רשאי לחלוק עליו בהלכה למעשה אפי' עם כל ראיית שבעולם ולא יסור וכו'"

ובמאי דכתיבנא דלהורות ולעשות מעשה לגמרי אסור. אף על פי שיש לו לפי דעתו ראיות בריאות וטובות וסובר שהוא דבר ברור. שלא אמרו אלא שלא ישתוק ויודיע לרבו כדי שינצל מהשגיאה אם אולי טעה. מאחר שיש ידים מוכיחות, אך מכל מקום ההכרעה תלויה ברבו. בהא ניחא לי נמי ההוא עובדא דשמואל עם עלי דבעי למיענשיה משום מורה הלכה בפני רבו. שנדחקו בו התוס' ליתן לו דין מורה בפני רבו גמור, ולכאורה תמיהא מילתא טובא דכי נמי הוה ליה דין תלמיד מובהק, מיהא מורה הלכה בפני רבו כי האי לא אשכחן. דבני אהרן ודכוותיה לא המתינו לשאול הדין וההלכה מרבם, ולא היה שם טעות הרב בכלום, אבל מעשה דשמואל כי הוי באהדורי טעותא הוה. דחזי לעלי דלא טב הורה. וכה"ג ודאי שרי, ואדרבה חובה שלא לשתוק, והא מאי מורה הלכה איכא. הא קחזי דמהדרי בתר כהן, וטעות בדאורייתא הוה דמותבינן לאלתר ולא נטרין, אפי' לכשתימצי לומר דלא חשיבא לאפרושי מאיסורא כה"ג. וכל שבן דודאי כי אפרושי מאיסורא נמי דמי, דאם לא מצא כהן לפי שעה יושב ובטל, ושהויי מצוה לא משהינן כלל, או הרי שאין שם כהן היודע הלכות שחיטה דקמבטל לגמרי מאקרובי קורבניה. פשיטא דלא הו"ל למשתק, ומאן דשתק לא שפיר עבד, אלא על כרחך כדאמרן דאכתי הו"ל מורה בפני רבו, משום דלא הו"ל למימרא להו למה לכו כולי האי, להחליט הדבר בסתירת הוראת עלי, אלא היה צריך להודיע לעלי תחלה ולהזכיר לו דרך כבוד למדתני רבינו שחיטה בזר כשירה, ואז שהיה ע"י חוזר בו ומודה לדבריו, לא היה בזה משום מורה בפני רבו, אבל השתא מיהת מורה הלכה בפני רבו הוא אף על גב דמימר שפיר קאמר, מאחר שלא המתין לשאול את פי רבו עלי לידע אם יסכים לדבריו, שזה לא הותר אלא לת"ח שאינו צריך להסכמת רבו. וא"ת א"כ אף באפרושי מאיסורא לא ידבר התלמיד ולא יורה בפני רבו. אלא יודיע לרבו, והא ליתא דאשכחן בהדיא ר"פ הדר בההוא דקטר חמריה בציניתא בשבתא דרמי ביה רבינא קלא, ואמר ליה ר"א דלית ביה משום אפקרותא, דאין חכמה ואין תבונה וגו' נגד ה'. ואם איתא הא אפ"ה אית בה משום אפקרותא, דהו"ל לאדכוריה לרב אשי, ולרמי ביה איהו קלא, יש להשיב דפשיטא אית לפלוגי במילתא דאפרושי מאיסורא, דודאי כי התם שרי. דאדקאמר לה רבינא לר"א קא מימחל שבת על יד' דהיאך, אבל כשהדבר סובל שהות, ואפשר לקיים גם כבוד רב הכי עדיף. ובכן מתיישב ג"כ מה שנראה לכאורה סתירה בדברים הללו בתחלת העיון, שהרי נראה בעליל ממה שכבר אמרנו למעלה וביררנו בעזה"י שאפי' תלמיד מובהק יכול לסתור דברי רבו

בדבר הנוגע בדין ופסק הלכה והוראה, ומצוה עליו שלא לשתוק אם יודע ראיות והוכחות לחלוק על פסקו של הרב

נעבור מכאן להיתר המפורסם שמביא ה'אורחות חיים' (חלק א תלמוד תורה אות כא) (לא הספר 'אורחות חיים' לרא"ש) אהרן הכהן מלוניל שנפטר לפני כ-700 שנה, כאשר 'כלבו' זה כנראה מהדורה ראשונה של 'אורחות חיים')

ואסור לו להורות לפני רבו לעולם והמור' לפני רבו חייב מיתה. היה בינו ובין רבו י"ב מיל ושאל לו אדם דבר הלכה משיב. ולהפריש אדם מן האיסור אפי' בפני רבו מותר להורות אפילו לא נתן לו רבו רשות שכל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב. בד"א בדבר שנקרה מקרה אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות לכל ישראל אפילו הוא בסוף העולם אסור לו עד שימות רבו או נתן לו רשות והוא שיהיה תלמיד שהגיע להוראה ומי שהגיע להוראה ואינו מורה הרי זה מונע תורה ונותן מכשולו' לפני העורים ועליו נאמר ועצומים כל הרוגיה. ואלו התלמידים הקטני' שלא הרבו תורה כראוי ומבקשים להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם ויושבים בראש להורות בישראל הם המכבים נרה של תורה ומרבים את המחלוקות ומחייבים את העולם ועליהם נאמר אחזו לנו שועלים וגו' עכ"ל הר"ם ז"ל. והר' שמואל מאיורא רבו של הר' יונה ז"ל ואחיו של ר' שמואל דאיורא כתבו באגרותיהם מיום שגלו אבותינו וחרב בית מקדשנו ונשתבשו הארצות ונתמעטו התורו' והלבבות אין לנו עוד לומר מורא רבך כמורא שמים וכל הדינין הראויין לעשות תלמיד לרב נתבטלו כי הגמרות והפירושים והחדושים והחבורים הם המורים האנשים והכל לפי פקחות הלבבות ולכך היו רגילי' שבעירם יחזיק התלמיד מדרש ולא אמרי' בהא כל המורה הלכה לפני רבו חייב מיתה וכן יסתור דבריו התלמיד לרב אם יוכל לפי פלפולו ע"כ מלשונם

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם סימן רמב

שלא להורות בפני הרב, ורב שמחל על כבודו, ובו ל"ו סעיפים. (נקרא את 12 הראשונים, אם הבנה מאיפה מגיע כל דבר ובמיוחד את סעי' ד)

סעיף א

א] חייב אדם (א) בכבוד רבו ויראתו <א> יותר מבשל ב] אביו. הגה: א [א] אביו שהוא רבו מובהק, קורא אותו בדבריו: רבי, ג] אבל ברבו שאינו מובהק, קורא אותו: אבא. (סברת הרב ממשמעות הטור ומש"ס ר"פ הזהב).

סעיף ב

כל החולק על רבו, כחולק על השכינה. וכל העושה מריבה עם רבו, כעושה עם השכינה. וכל המתרעם עליו, כאילו מתרעם על השכינה. וכל המהרהר אחר רבו, כמהרהר אחר השכינה.

סעיף ג

ד] איזהו חולק על רבו, ב כל שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד ה] שלא ברשות רבו, ורבו קיים אף ע"פ שהוא במדינה אחרת. הגה: ג ו] אבל (ב) מותר לחלוק עליו באיזה פסק או הוראה, אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו (פסקי מהרא"י סי' רל"ח).

סעיף ד

אסור לאדם להורות (ג) לפני רבו ז] לעולם, וכל המורה לפניו חייב מיתה. הגה: ד ואפילו נטילת רשות לא מהני תוך <ב> שלשה פרסאות, אם הוא רבו מובהק. (ב"י בשם תוספות פ"ק דסנהדרין ומהרי"ק שורש ק"ע /קס"ט/ ואגודה שם וסמ"ק סוף עשין י"ג בשם ר"י ופרק אף על פי). (ד) ח] ואם הוא רחוק מרבו י"ב מיל, ושאל לו אדם דבר הלכה בדרך מקרה, יכול להשיב.

אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות, אפילו הוא בסוף העולם, אסור להורות עד שימות רבו או עד שיתן לו רשות. הגה: ה וכל זה ברבו מובהק, אבל בתלמיד חבר, אפילו תוך שלשה פרסאות שרי (רי"ף ורמב"ם כדאיתא בבית יוסף ותוספות והרא"ש וכ"כ הג"מ פ"ה מהלכות ת"ת). ט ווי"א דמ"מ לפני רבו ממש אסור (ריב"ש סי' רע"א), ואפילו שלא בפניו ממש, אם התחילו בכבוד הרב לומר שישאלו לרב, או שהרב מופלג בחכמה וזקנה, אין להורות בעירו. (בב"י מגמרא בפ' הדר). ז ווי"א דתלמיד גמור תוך י"ב מיל חייב מיתה, אם הוא מורה. חוץ לי"ב מיל, פטור אבל אסור. הגה: י [ח ווי"א דדוקא ברגיל לבא לעירו של תלמיד. ט אבל אם אינו רגיל לבא שם, רק בדרך אקראי, מותר, כל שהוא חוץ לג' פרסאות (מרדכי בשם ריב"א). תלמיד חבר תוך י"ב מיל, פטור אבל אסור. י וחוץ לי"ב מיל, מותר. יא [אף על פי שנטל רשות מרב אחד, לא סגי, עד שיטול רשות מכל רבותיו המובהקים. הגה: יב והאי מובהקים לא מיירי כשאר רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו, דא"כ לא אפשר להיות לו הרבה רבותיו מובהקים, אלא ר"ל תלמיד גמור, לאפוקי תלמיד חבר יב] דהיינו שנתגדל בתורה ונעשה חבר לרבו, דהיינו שהוא קרוב להיות גדול כרבו. (מהרי"ק שורש ק"ע וב"י בשם רשב"ם פ' יש נוחלין). יג [מיהו יש חולקין וסבירא להו דאי קבל רשות מרבו אחד, יג מהני להורות חוץ לג' פרסאות. (תשובת הרשב"א סי' קי"א וריב"ש סי' רפ"א / רע"א). אבל תוך ג' פרסאות, לא מהני ליה. יד] ווי"א דכל שאינו רבו מובהק, דהיינו שאין רוב חכמתו ממנו, תלמיד חבר הוא (ב"י בשם הרמב"ם).

סעיף ה

[טו] אין תלמיד יכול לסמוך אחרים במקום רבו.

סעיף ו

אם לא קבל הנסמך הסמיכה מיד הרב ההוא הסומך אלא ע"י רבנים אחרים, טז] והוא נעשה להם סניף, אין לאותו הרב להשתרר עליו כלל אם אינו רבו. הגה: יז] אבל אם סמכו לבדו, נהגו שהנסמך כפוף קצת לסומכו. (מהרי"ק שורש קי"ז וקי"ג). וכן מי שלומד בישיבה זמן אחד, נהגו לומר שהוא תלמיד בעל הישיבה, אף על פי שאפשר שבעל הישיבה שמע יותר חידושים ממנו, ויש למנהגים אלו עיקר על מה שיסמוכו (בפסקי מהרא"י).

סעיף ז

יח] לא מקרי הוראה אלא בשמורה על מעשה שבא לפניו, אבל אם שאלו לתלמיד הלכה כדברי מי, יכול לומר מה שבדעתו, יד כיון שאינו מורה על מעשה שבא לפניו.

סעיף ח

יט] טו לא מקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חידוש לשואל, אבל בהוראה ידועה שהיא פשוטה לכל, כגון נותן טעם לפגם או לבטל איסור בששים וכיוצא באלו, מותר.

סעיף ט

טז ב] יש מי שכתב שכל הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יכול להורות בימי רבו, רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו לדמות מילתא למילתא מעצמו.

סעיף י

כא] יש מי שכתב יז שאסור לחכם להתיר דבר התמוה שנראה לרבים שהתיר את האסור.

סעיף יא

לאפרושי מאיסורא, כגון שרואה אדם שעובר עבירה מפני שאינו יודע שהוא אסור, או מפני רשעתו, מותר להפרישו ולומר לו שהוא אסור, בפני רבו, שבכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב.

סעיף יב

כב [ה] אם בני ביתו של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו, לא יורה להם במקום רבו. כג [יח (ולא כל מי שמת רבו מותר לישב ולהורות, א"כ הגיע להוראה). (טור בשם הרמב"ם).

נביא לכבוד אסף חיים את סעיף כה

סא [כשימות (טו) רבו, קורע עליו כל בגדיו עד שמגלה לבו. סב] ויש אומרים שאינו קורע אלא טפח. סג [מד ואינו מאחה לעולם. סד] ומתאבל עליו בחליצה וכל דיני אבילות מקצת יום המיתה או מקצת יום השמועה.

אפשר (ורצוי לעיי' בנו"כ ובערה"ש)

שו"ת שבות יעקב חלק ב סימן סד – הובא בפת"ש (ר' יעקב בן יוסף ריישר שנולד לפני 350 שנה בפראג וכיהן ברבנות בצ'כיה, בווריה, גרמניה וצרפת, ספרו מנחת יעקב עוסק בהערות על 'תורת חטאת' של הרמ"א) שאומר שאם מותר כשיש ספרים להורות, חייבים להסתכל בהם...

וכן קבלתי מרבותי נוחי נפש הגאוני' זצ"ל וביחיד שמעתי כן ממוח"ז זצ"ל הגאון המפורסם אב"ד ור"מ מהר"ש זצ"ל שהיה זקן יושב בישיבה וכסא הוראה בק"ק פראג זה ארבעים שנה ואעפ"כ לא הור' בלתי עיין בספר תחלה

וכמו שהביאו בפתחי תשובה על השו"ע: "לפני רבו עיין (בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן ס"ד) שכתב דלכן ראוי לכל מי שהגיע להוראה שלא יורה שום הוראה בלתי עיון תחלה בספר. כי רבותינו הן הן הספרים אשר נתפשטו בקרב ישראל וסמך לדבר אז לא אבוש בהביטי כו' ובר מן דין ראוי לעשות כן במקום שאין בני תורה שלא יחשדו כו' ע"ש וכ"כ הגאון בעל פרי מגדים בראש ספרו על או"ח וע"ש סדר הנהגות הוראות או"ה באריכות"

עלי תמר שביעית פרק ו (ר' ישכר בר' צבי תמר שנולד לפני כ-120 שנה בפולין וכיהן ברבנות בגרמניה ואנגליה, עלה לת"א בתרצ"ג וכיהן שם ברבנות, אהב וכתב הרבה על הירוש')

כתב הלח"מ שם שמעתי שבזה"ז ליכא מורה הלכה בפני רבו מפני שאנו למדין מפי ספרים והספרים הם המלמדים, וכן כתב שו"ת שבו"י ח"ב סימן ס"ד הובא בפ"ת שם סק"ג, שראוי לכל מי שהגיע להוראה שלא יורה שום הוראה בלתי עיון תחלה בספר כי רבותינו הן הן הספרים והר"ז כמורה הלכה בפני רבו עיין שם. א"כ תלמיד שמורה מן הספרים לא הוא המורה אלא רבו הוא הספר ורב בפני רב מותר להורות, ואכן תנאי התנה הגה"מ והוא שלא יורה דבר מלבדו ולא יסמוך על ראיותיו ולא ידמה למלתא מדעת עצמו שבמקרה זה הר"ז הוראת תלמיד..... וכו'.....

ודע שלשון האו"ח מיום שגלינו מארצנו וחרב בית מקדשנו ונתמעטו הלבבות בטלו דינים אלו, ותמוה שהרי בוודאי אף לאחר החורבן בזמן המשנה והתלמוד כל דינים אלו נוהגין כמ"ש בגמרא. וצ"ל שכוננתו שאחרי שנתמעטו הלבבות אחרי החורבן ובסופו של דבר נכתבה תורה שבע"פ הרי הספרים רבותינו.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן פח שאלה מעניינת שכנראה נשאל מת"ח בני ברק שפחד או שהפחידו אותו... בשיעוריו לפסוק דלא כהחזו"א (זה מובן מאד בשל גדלותו וקבלת פסיקותיו של החזו"א בב"ב)

אם מותר לחלוק על דברי רבותינו ברבים, אפילו במקומם בע"ה י"א ניסן תשל"ז לגדול אחד.

בדבר שיש לך איזה חשש לקבוע מקומך בבני ברק מצד שבתוך דברי תורה איכא פעמים שאתה אומר שלא כדברי החזו"ן איש זצ"ל, לא מובן שום חשש בזה ואדרבה זהו כבודו אשר מזכירים שיטתו בד"ת ומעיינים בדבריו אף שהמסקנא דחכם המעיין הוא שלא כדבריו, ולא עלה כלל על דעת החזו"ן איש זצ"ל שלא ימצאו ת"ח שיפלגו עליו ולא שייך שיקפיד ע"ז דאדרבה האמת והשלום אהבו כדאיתא ביבמות י"ד ע"ב על פלוגתא דב"ש וב"ה, וענין שפתותיו דובבות הוא אף כשמזכירין דברי החכם וחולקין עליו, אבל ודאי צריך להזכיר בדרך ארץ, ור' יהושע (חגיגה כ"ח ע"ב) שהושחרו שיניו מפני תעניותיו לא היה משום שהקשה על דברי ב"ש אלא מפני שאמר בבטול בושני מדבריכם ב"ש אבל בלשון דרך ארץ ודאי שליכא שום קפידא לא על מה שמקשין על דברי החכם ואף לא על מי שחולקין עליו, ואדרבה מפורש בב"ב סוף דף ק"ל שאמר רבא לתלמידיו ר"פ ור"ה בדר"י דאם יהיו להם קושיות על פסקא שלו אסור להו לזון כדבריו דאין לדיין אלא מה שענינו רואות וה"ה באיסורים, ורק אמר שלא יקרעו פסקא שלו לבטל דבריו דאי הואי בחיים דלמא אמינא לכו טעמא ופי' רשב"ם ושמא גם אתם תמצאו תירוץ לקושיתכם, אבל כל זמן שלא מוצאין תירוץ אסור להם להורות כרבא אף שהיה רבם, וא"כ כ"ש וכ"ש שאין לחוש מלהקשות ומלחלוק על גדולי דורותינו אף הגדולים ביותר אבל באופן דרך ארץ, שלכן ליכא שום חשש ושום קפידא להשאר בבני ברק ולומר שיעורים ואדרבה יהיה מליץ יושר בעדך על שאתה מעיין בספרינו. והנני מוקירך, משה פיינשטיין

שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קלא (הגה"ק מצאנז שאין צורך להסביר על חזונו שהגיע לארץ אחרי השואה והקים (שוב!) משפחה אחרי התופת) דן ברבו מובהק, מעניין לראות את הלשונות החסידיים שהוא מזכיר שם לגבי רב מובהק, שהוא אומר שכמעט לא קיים בימינו:

"הנה אחד היה הבעש"ט אשר ארי משמיא קא נחית ללמד לבני יהודה קשת במלחמתה של תורה כאשר קיבל ולמד מפי רבו אחיה השילוני, ואצלו ואצל תלמידיו הקדושים אחריו היה שייך המושג של רבו מובהק, כי באור קדושתם האצילו מן הרוח אשר עליהם על תלמידיהם שדבקו בהם, והחדירו בהם קדושה וטהרה, והכניסו בלבם תשוקה עזה ברשפי אש שלהבתיה להלהיב לבם לתורת ה', ועשאום כלי מוכשר שיכנסו דברי תורה לתוך מעיהם. ודבר זה חידש הבעש"ט הק' שהמעט שלומד הרב עם התלמיד מסוגל להשרות ברכה בלימודו שיתעלה מעלה מעלה, ועד שברוחניות תהא רוב חכמתו ממנו כיון שעשה אותו לכלי מוכשר.

וכל זה מלבד מה שבפועל ממש היו עוסקים עמהם בתורה יומם ולילה, וכידוע מהרה"ק מלובלין זי"ע שהסתופף משך י"ח שנה בצל הרה"ק הרבי ר' שמעלקא זי"ע ולמד ממנו תורה יומם ולילה. וכן תלמידי הרה"ק הרבי ר' בער והרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע. ועל הרה"ק מבראדיטשוב זי"ע כותב בנו בהקדמת ספרו כתר תורה וז"ל, וזאת ידוע לכל העולם שכמה אלפים תלמידים אשר העמיד כבוד אמ"ו שיחי' אשר למד אותם חידושי גפ"ת ופוסקים וג"כ נתלהבו לבם לעבודתו וכו'. וזקה"ק מצאנז זי"ע מעיד בהקדמתו לספר ברוך טעם, ובהיותי בר שבסר זכיתי להסתופף בצל הקודש ה"ה מו"ח זצללה"ה הרה"ג מופת הדור מוהרב"פ זללה"ה ומאד נמצאתי לחן בעיניו וידו לא זז ממני, ולערך שנה א' הייתי אתו למדני כמעט רוב הש"ס עם הראשונים, וכל שעה הראני גדולות ונפלאות בפלפולו עכלה"ק. וזה על אף טירדותיו הן בלימוד שיעורים תמידים כסדרן בישיבתו, והן בהוראה למעשה שהיה המורה הוראה לכל בני העיר. כי בגודל קדושתם היה יכולים להשקות ממעינם הבלתי נדלה תורה וקדושה בכמות מרובה תוך זמן מצומצם, וע"ד דמצינו

במדרש שמואל פרשה כ"ב באותה הלילה שברח דוד מלפני שאול למד משמואל הנביא מה שאין תלמיד ותיק למד למאה שנה.

ועיין בנוצר חסד אבות פ"ו בשם הבעש"ט, שאם רבו צדיק וחסיד מקבל ממנו רושם אחד או את אחת הארה בנפשו ורושם אלקות ופרה ורבה אצלו הקדושה עד שמאות אחת שנדבק בנפשו נעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק וכו', וכן קבלנו שהרמב"ם קורא להר"י מגאש רבי שבעת פטירתו של ר"י אבן מגאש היה הרמב"ם בן חמש שנים וקרא אותו וסמך ידו עליו ונחה רוחו של הקדוש עליו, ועי"ז זכה להשגה עצומה ונוראה, ובזה נעשה לו רבו מובהק שלמד רוב חכמתו ממנו עכלה"ק".....וכו'.....

ונראה שלכן נכתב בשו"ע הלכה זו של רבו מובהק, שאם יזכה אחד להתעלות להגיע למדרגה זו יהא שולחנו ערוך לפניו לדעת המעשה אשר יעשה. ומ"מ העלימו ולא כתבו להדיא שאין דין רבו מובהק בסתם תלמיד ורב פן יפרצו פרץ..... וכו'.....

וא"כ חזיא לאצטרופי גם לגבי שימוש ת"ח, בהסתמך ג"כ על דעת הראשונים הנ"ל, ובמקום שהדבר נוגע לביטול תורה, לומר דאין דין ת"ח בזמה"ז ומכיון שאינו בגדר ת"ח שוב אין לו דין רבו מובהק ובעין מ"ש הברכ"י הנ"ל ודו"ק